

12

ACC. N:R M. 16087:1-65.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *G. A. Hartman, Emmaboda*
Härad: *S. Möre* Berättare: " " "
Socken: *Vissefjärda* Berättarens yrke: *folkskollärare*
Uppteckningsår: *1964* Född år *1888* i *Vissefjärda*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND*Ungdomens sammankomster och nöjesliv. s. 1-65. LU F 123*

Skriv endast på denna sida.

UNGDOMENS SAMMANKOMSTER OCH NÖJESLIV (LUF 123).
=====

När det gäller att besvara frågor angående ungdomens nöjesliv under olika epoker, t.ex. från omkring 1875 till slutet av 1930-talet, så blir det att börja med vad man hört berättas av andra, äldre än en själv, först och främst mina föräldrar, men under slutet av 1800-talet och till närvarande tid har jag egna minneshågkomster. Det rör sej här om ungdomar, tillhörande småbonde- och torparklasserna i en mycket avlägsen och isolerad bygd med stora barnskaror och således även med stort antal ungdomar. Under sista delen av förra seklet rådde i allmänhet stor fattigdom, inte bara i de små stugorna utan även bland besuttna bönder, i synnerhet på de minsta gårdarna och om barnen var många. Utkomstmöjligheterna var vid den tiden inte många inom den bygden, västra delen av Vissefjärda socken, vilken fram till 1889 i judiciellt hänseende hörde till Konga härad av Kronobergs län men därefter till Södra Møre av Kalmar län. Däremot har man här alltid tillhört Vissefjärda pastorat och socken. l.

19/3-64

Denna konstlade indelning före 1889 gjorde, att sockendelen i fråga var som en utmark till huvuddelen av socknen, och folket i denna västra del, kallad Kåraböket, kände sej mer tillhöra angränsande socken, Långasjö i Kronobergs län, med vilken de hade gemensam kronolänsman samt gemensamt tingsställe i Ingelstad. Kåraböksboarna blev sedda över axeln av de "äkta" vissefjärdaboarna, de i Södra Möre, och antagonismen mot dessa sistnämnda var stor, vilket tog sej uttryck bl.a. i slagsmål vid tillställningar, t.ex. auktioner och marknader, danser m.fl. Däremot var folket i Kåraböket och i Långasjö före 1889 såta vänner ^{förhållandena} men blev efter sagda årtal mer och mer spända. Sockenfiendskapen var ett axiom överallt, och inte minst i min hembygd Kåraböket gällde detta. Däremot var det ingen antagonism mellan folk i byarna, som tillhörde samma socken. I stället var det en oskriven lag att de skulle hålla samman vid sockenslagsmålen.

Gemenskapen och sammanhållningen inom själva byarna, mellan både bönderna och deras barn och ungdomar, var hållfast, och ett bevis på detta var att bönder emellan hjälpte man varandra vid kritiska tillfällen, t.ex. i skörden, om sjukdom inträffade och många andra oförutsedda händelser.

2.

Min födelseby, Fåglasjö, låg allra längst väster om Vissefjärda kyrka, dit man hade en dryg gammal mil med usel väg. Däremot låg denna by vid en då för tiden ~~fin~~^{mycket} väg, häradsvägen Långasjö-Holmsjö, från vilken sistnämnda ort fortsatte med landsvägen Växjö-Karlskrona. I min barndom på 1890-talet hade byn mycket stort invånareantal, bortåt ett hundratal, med tiotalet hemmansdelar och några stycken torp. Nu inskränker sej antalet av dem, som bebor byn, till mindre än fjärdedelen av antalet för en 75 år sedan. Och torp och småstugor är alla borta, jämnade med marken. Byn lever ett tynande liv, ett par gårdar ligger obrukade, då ägarna bor på annat håll samt skördar skogen då och då. Så det är tyst nu i den fordom så livliga byn, där det vimlade av barn och ungdomar. Nu finns det inte en unge i skolåldern, medan under min egen skoltid vi var ett antal av 25-30, som samtidigt gav oss av till byskolan i Pellamåla om morgnarna. Och det är nu blott en kort tidsfråga, innan gårdarna står öde i brist på invånare, när den nu levande äldre generationen gått bort.

Visserligen kunde inte alla ungdomarna för omkring 100, år sedan få sin utkomst i hembyn, det måste ske en utvandring i någon form, och så skedde även. Somliga tog tjänst som drängar och pigor i närmaste omnejd,
3.

andra utsträckte färden till närmaste städer, andra for till Stockholm och åter en del ända till Danmark, Tyskland, England, ja, ända till Amerika.

Det var alltså hur omsättningen av ungdomar skedde i vår by samt i närmaste grannskapet i socknen. Trots att många gav sej i väg, så fanns i alla fall många kvar ändå, så att man kunde förljuva livet för varandra. De som hade pig- eller drängplatser inte långt från föräldrahemmet, kom ofta hem på lördags- eller söndagskvällarna och roade sej med de hemmavarande ungdomarna, medan andra förblev borta för gott och sällan gjorde besök i sin gamla miljö. Så var det ^{my} några, som tog sommarplatser i t. ex. Danmark, och de var sen hemma under hela vintern samt levde på sina sparade slantar eller låg föräldrarna till last, tills det åter var tid på våren att ge sej av på nytt. Detta gällde både pojkar och flickor från både bondehem och stugornas unga.

Några få ungdomar från byn slog sej på att studera, främst då till folkskollärare liksom även några från byar i närheten. ^{De/} De var hemma under sommaren i regel, men efter examen fick de platser inom socknen eller också längre bort, dock inte längre än att de ofta kunde hälsa på i hemmet. Omkring ett ^{20-tal} ~~tio~~ från byn emigrerade under de gångna 100 åren, 4.

och av dem återkom bara en och slog sej ner i sin hemby. Tre av dem hade omkommit där borta, de andra hade väl klarat sej bra i stort sett, bildat familj samt blivit trogna sitt nya fosterland.

Efter denna lilla orientering om tiden före sekelskiftet ska jag börja med frågan: Vilka räknades till ungdomarna? Vanligast ansågs gränsen mellan barndom och ungdom markeras av konfirmationen. Efter man gått och läst hade man trätt över barndomströskeln. Pojkarna klädde sej i slok- eller styvhatt, la sej till med snusdosa och lomme-flaska och var vordna karlar, och flickorna, som dittills gått i flätor, satte opp håret i en knut samt klädde sej som vuxna damer anstår i långa klänningar. De var således även de färdiga att gå ut i arbets- och nöjeslivet samt arbeta för sin utkomst och dessemellan roa sej på sätt, som var vanligt i bygden. Men naturligt nog fick de hålla sej i bakgrunden ännu så länge, det var de som var några år äldre av ungdomskamraterna, som angav tonen och dirigerade. Men med i "sällskapet" fick de vara, de blev sedan de "stått på gången" accepterade. Det var en rätt sällsam syn att se dessa 14-15-åringar utstyrda som de äldre ungdomarna - det var väl läsekläderna som de bar under första året, för de måste ju slitas opp, innan man hade 5.

växt ur dem. Flickorna hade ännu inte lagt sej till med hatt utan satte på sej en huvudklut, knuten under hakan, i vardagslag som till kyrka eller annan sammankomst, fast söndagskluten naturligtvis var något finare än som bars under vardagarna i arbetet. Gick det några kvar i byn efter 25 - 30-årsåldern, så var de nästan ur spelet när det gällde att vara med i svängarna och idka nöjesliv tillsammans med de yngre åldersklasserna, och blev flickan över 25 och inte då var gift, räknades hon sedan som "gammal däka", d.v.s. sittande på glasberget. Och äldre pojkar fick ofta ^{*såla all*} av de yngre kamraterna nämmas som "farbror" eller rent av "far", så de fick samtliga veta, att de var för åldriga att ha sitt ihop med ungdomarna. En del nygifta kunde i början, innan barnen kommit, fortsätta att gå på dans vid något vägskäl eller på lekstuga, men trots att de inte var lastgamla sågs de nog med oblida ögon samt blev ofta så att säja utfrusna ur sällskapslivet. Och då de såg detta, höll de sej visligen på sin kant samt sällade sej till stadiga familjefäder och moror i stället. De hade haft sin lektid, den perioden var ett avslutat kapitel. Och vid närmare eftertanke var det gott att få komma till lugn och ro, tyckte de, och inrikta sej på arbetet för sej och familjen.

6.

col.

Det är ett faktum, att brännvinet spelade en mycket stor roll för den manliga ungdomen under 1800-talet, enligt vad det berättats för mej av såväl mina föräldrar som andra gamla, som hade sina ungdomsår just under senare hälften av förra seklet. Men även flickorna tog sej gärna en tår på tand men det fick då vara lite mildare spritvara, t.ex. vin eller punsch. De gamla föregick med dåligt exempel angående supvanor, så ungdomen hade läromästare i sina föräldrar (fäder mest). Särskilt vid högtiderna var pojkarna laddade med lommaflaskor under sina utflykter, och även mellan storhelgerna var det lätt att få tag i en kanna renat. Ty stadsresorna var vecka till Karlskrona pågick ända till århundradets slutdecennium, fast mer sporadiskt än tidigare för att definitivt upphöra in på nya århundradet. Och alla slagsmål byferna emellan kan till största delen skrivas på spritens konto, likaså skrål och oväsen på bygatorna nattetid och en massa sattyg, som gjordes här och var: sönder-slagna väggrindar, nerrivna stenmurar osv.

Under 1800-talets senare fjärdedel var ungdomens nöjesliv ganska torftigt. På lördags- och söndagskvällarna samlades man vid ett vägskäl under det var barmark för att dansa till tonerna av ett dragspel, s.k. 7.

magdeburgare, och kom då dit några utbölingar, så hängde smockan dallrande i luften. Pojkarna var allmänt utrustade med något att slå med, en blydagg (s.k. mankill), knogjärn eller kanske bara en fällkniv. Började det arta sej till nappatag, så sprang flickorna skrikande från platsen, medan kavaljererna gjorde opp sina mellanhavande.

Ett par sådana dansplättar var Fåglasjö källare samt Frostensmåla vägskäl. Bäst känner jag till det förra, eftersom det låg i min hemby. Här samlades ungdomar från många byar, även från Långasjö socken och från angränsande blekingssocknar, de sistnämnda mest illa sedda, för de brukade ofta mucka bråk med hemmaynglingarna. Att börja med var allt så trevligt som tänkas kan, men allt eftersom man tullat lomme-flaskorna, började gnabbet, som slutligen kunde urarta till vildast slagsmål. Jag minns att vi småpojkar på måndagsmornarna brukade gå opp till vägskälet vid källaren och titta på valplatsen, där man ofta kunde finna stora pölar med stelnat blod. Men ingen blev ihjälslagen vid dessa bataljer, och länsman eller fjärdingsman blev aldrig informerade om dylika småkrig. Sådant hörde till aldagligheter och räknades som bagateller: de som dragit det kortaste strået ruvade på hämnd, och nästa danskväll kvitterades.

8.

Min mor berättade, att när hon var nygift i början på 1870-talet fanns det ett fruktat gäng från södra Långasjö, som ibland var på härnadståg genom Kårabökets byar. Under en julhelg kom de för att tigga mat och brännvin i stugorna, som alltid var väl tillbommade, då dessa pojkar var i faggorna. De var och slet på dörrarna i vårt hem, men ingen öppnade. Bäst det var kom en stor sten infarande genom ett fönster i sovstugan och föll ner bara någon meter från vaggan, där min näst äldste bror låg. Det var året 1876. Efter den bravaden gav de sej på ytterdörren, som de bombarderade med stubbar och stora bumlingar, som slutligen gick upp. Gänget stormade in i stugans boningsrum, och nu var det att bulla opp julmat samt brännvin för fridstörarna. Detta var enda sättet att bli av med dem. Att anmäla saken för myndigheterna tordes man inte, då man fruktade för repressalier av de desperata ungdomarna. Jag kunde flera årtionden senare se hacken och skråmorna på dörrarna, som åstadkommits under sagda hemfridsbrott.

Under julen (annandagen) hade pojkarna för sed att snugga mat och brännvin på ett lite annorlunda sätt än som ovan beskrivits. Det var att "bära ut julgubben", som termen lydde. Bönderna hade inte mockat i lagårn ~~10~~ 9.

sedan julafton och skulle inte verkställa den sysslan förrän å treje-
dans morron."Julgubben" var alltså detsamma som gödselhögarna under
nötkreaturen, som hopats under flera dar. Då gick man in i ladugården,
var den låst så bröts dörren opp, och så bar man ut dyngan i dyngstan.
Efter väl förrättat värv gick man så och bultade på hos bonden och bad
om lönen; mat och brännvin, naturligtvis. Men det berättades om en bonde,
som fått detta "arbete" utfört, att han bad ynglingarna dra åt skogen
och öppnade inte, ej heller spenderade på dem. Då blev de oppretade na-
turligtvis, och som hämnd bar de inte bara in den dynga de nyss mockat
ut utan så gott som hela stacken bars dessutom in. Man vräkte till korna
fullt med hö i båsen, släppte ut hönsen ur sin bur och bar opp ett par
kalvar på höslindern. Allt detta fann bonden utfört, när han på morgonen
kom ut för att se till djuren och verkställa utfodringen. Nästa gång
det var fråga om "julgubben" föll han säkerligen till föga på de poc-
kande kraven om spendering. Ja, så kunde det gå till ibland, när en skock
pojkar var uppeldade av brännvin och sökte efter uppslag att kunna bätt-
ra på fyllan genom detta maskerade tiggeri, en motsvarighet till stjärn-
gossarnas vandringar i byarna, fast dock mera brutal och smutsig.
~~10~~ 10.

Under vinterhalvåret kunde alltså ungdomarna inte vara utomhus med danser och lekar, man försökte komma in någonstans för att åtminstone få tak över huvudet mot nederbörd och kyla samt ett golv att dansa på. Fick man då höra, att någon bonde och hans hustru var på kalas någonstans och det fanns ungdomar därstädes, så drog man dit och bad om att bli insläppta. Det var vid sådana tillfällen bara ungdom från en eller ett par byar det gällde, och fick man tillåtelse, så var det bara att göra stolar och bord åt sidorna för att få en fri yta att leka på. Man hade spelman med sej, som trakterade dragspel eller munspel, fiol hade man aldrig i denna bygden, och saknades musik, så höll man till godo med att leka ringlekar och sjöng till. I början av 70-talet hade vi i min hemby fått en ny soldat, som både hade dragspel och munspel, och han var inte nödbedd att vara spelman, bara han fick sej några klunkar ur lomme-flaskorna. Och ett par decennier senare övertog soldatens pojkar dragspelet efter far sin samt skötte det, tills de efter hand for bort från byn.

Min mor var emot dessa "föräldrafria" lekstugor, och var de borta på begravning eller andra kalas, så fick inte några släppas in och dansa.
~~12x~~ 11.

Visserligen fanns i mitt hem på 80-90-talen fem ungdomar, men av dessa var fyra hemifrån och i närmaste städer och studerade och endast deras syster i hemmet, men däremot var hon med och dansade ibland borta.

Under vinterhalvåret hade man även andra träffar än dem vid vägska-len eller lekstugorna. En eller annan ödestuga kunde finnas, och där behövde man inte tigga sej in. Där dansades det flitigt under veckosluten, men då det inte eldades och kanske några fönster och dörrar saknades, var det dragigt och kallt, och många blev förkyllda, sedan de först dansat sej varma samt sen stod stilla. Och ett par fall av tuberkulos talades det om som en följd av dansförkylning.

Vad var det då för danser, som var gångbara den tiden? På 70-talet var det väl endast två, polkett samt gammalvals. Senare kom till mazurka och polka och slutligen schottis. Det tjoades och hojtades av pojkarna, som stamapde takten i förtjusning, men det var många unga, som inte vågade sej opp utan bara var åskådare. De var nyligen utkomna i sällskapslivet. Men ~~vara med~~ i ringlekar och sällskapslekar kunde de delta. Man dansade lekarna "Gustafs skål", "Du skåning etc.", "Fyra flickor i en ring", och som sittlekar hade man "Skeppet är lastat", "Stjälma maka" m.fl.

12.

Call

Vid lekarna sjöngs orden, men det var flickorna mest, som var flitiga i den vägen. Pojkarna var kanske i målbrottet och hade väl inte övat så mycket. Man sjöng nämligen mycket visor o.d. i hemmen, och det fanns en del skillingtryck - Visor, tryckta i år - som köpts på ortens marknader eller av kringfarande knallar eller andra gårdfarihandlare, som det fanns gott om förra århundradet.

Ett för pojkarna särskilt trevligt och efterlängtat avbrott i det enahanda livet i byarna var att skjuta på andra lysningsdagen eller/och på själva bröllopsdagen, när några kamrater gifte sej. Då gjordes i förväg ryttarpistoler och andra dylika samt mynningsladdare i ordning, man sände efter i staden (Karlskrona) krut och knallhattar, och vid skymningen infann sej ungdomarna vid gården i fråga; även flickor var med av nyfikenhet. Skotten knallade friskt i kvällens mörker, man gick så nära husvägarna som möjligt för att knalleffekten skulle bli så mycket större för de båda unga, som man ville hedra med skjutandet. Man tävlade om att lägga in så stora mängder krut man vågade, men då en och annan, av skyttarna var mer eller mindre rörda av brännvin, kunde det hända svåra olyckor. Ett skott som var överdoserat kunde spränga pipan på vapnet, så att ett

13.

par
fingrar rök av, krutstänk i ansiktet på en närstående eller spräckta örhinnor förekom ibland, och naturligtvis spräckta fönsterrutor, när någon höll bössan eller pistolen nära invid ett fönster. När dynamiten började bli vanlig, skaffade man sej sådan att exekvera bröllopssaluten med, och sådan skjutning var ännu riskablare än krutskotten, både för de skjutande pojkarna och för gårdsägarens fönsterrutor. Några andra seder för att hedra par vid lysning och bröllop förekom inte i vår bygd, som t.ex. dragbjörk. Skjutningen var ett maskerat tiggeri av traktering, och nåde de föräldrar till brud eller blivande brud, som inte tackade för skjutandet genom riklig traktering, mat, kaffe och brännvin, det senare mest eftertraktat av skyttarna. Denna sed har hållit i sej in i dessa dagar, men nu torde den vara definitivt bortlagd. Dynamitskjutningen vid omtalade tillfällen blev efter några svåra olyckshändelser snart förbjuden, medan den övriga saluten fortsattes. Det fanns en och annan flickas föräldrar, som vägrade att spendera för saluten, men säkert kom det hämnd för detta från skyttarnas sida i form av sabotage av någon form. Det hände även, att lysnings- eller brudparet tillbringade tiden för skjutningarna på annan ort, likaså flickans föräldrar, men då de kom hem kunde de finna åtskilliga

14.

fönster i huset demolerade samt en del ohägn förövat på andra föremål.

Jag erinrar mej en episod berättas från en bröllopsskjutning, där bl.a. figurerade en jättelik yngling vid namn August Danielsson från byn Kroksmåla, inte långt från min hemby, alltså belägen i Kåraböket. Det var bröllopfest för barnmorskan Maria Liljegren, och träskomakaren E. Liljegren, i närbelägna byn Prämboda i Långasjö socken. Sällskapet från Kåraböket blev utan spendering, varöver man harmades naturligtvis. Den nämnde August kastade då väldiga stenbumlingar i husväggarna, för han var inte bara stor utan väldig i styrka. Det lär ha blivit rättssak av den stenkastningen men ringa påföljd. Denne Starke August emigrerade sedan till Amerika, där han av en manager förevisades för pengar och fick visa sin längd och styrka, inte bara för egna landsmän utan också för häpna yankees. August blev en trogen gäst på saloonerna i den lilla stad, där han hamnat, och när han inga mynt hade att supa för, tvingade han andra gäster att betala hans förtäring. Slutligen tröttnade man på snuggandet, och en natt sköt man ner honom, när han låg och sov ruset av sej i en koja utanför staden. Hans två bröder reste också till USA men de arbetade och sparade samt återkom till hembygden och blev bägge bönder.

15.

De gamla ryttarpistolerna var förr mycket allmänna i vår ort, man hade tillhandlat sej sådana vid auktioner på föräldrade vapen från K. Smålands husarer samt dessutom av husarer, som tjänade vid detta regemente. En sådan indelt husar bodde i den närbelägna byn Bläsemåla från min hemby Fåglasjö räknat, där det fanns ett husartorp. Som jag minns bar en namnet Emgart, vilken efterträddes av en son, som kallade sej Elgan och var den siste indelte ryttaren för den roten. Även i Långasjö tjänade husarer vid det anrika regementet.

En bröllopssalut med tragisk utgång hände i gamla tider i Kåraböket, enligt vad en muntlig tradition vet berätta. I byn Stångsmåla, på vägen Fåglasjö-Vissefjärda kyrka var i min barndom och långt senare en svår och stening backe, kallad Brudliden (Brualian på dialektspråket). Namnet säjes ha uppkommit av att en brud ridit ihjäl sej vid hemfärden från bröllopet i Vissefjärda kyrka. Några ungdomar hade placerat sej vid sidan av ridstigen för att när brudparet ridande nalkades, ge dem hederssalut. Så skedde, men brudens häst blev rädd samt satte av i sken nerför den branta liden, bruden föll av och slog sej fördärvad. Så blev det sorg och suckan i bröllopgården (kanske i Fåglasjö), i stället för glädje och fest.

En historia om otrolig råhet från några ynglingars sida berättades för mej för många år sedan ^{av min farbror} och skulle ha utspelats på hans gård i en by i Älmeboda. Hans namn var C.O. Gustafsson, född i Fåglasjö på min hemgård. Först var han bonde i Långasjö socken, sedan han blivit änklings sålde han sin gård där samt köpte en i Älmeboda. Jag hade tidigare, händelsen inträffade omkring 1915, hört omtalas det busliv som en del unga pojkar förde i Älmeboda, och att de var fruktade slagskämpar vid auktioner och dansfester m.fl. Farbrodern berättade, att ynglingarna i fråga en kväll blivit avvisade, då de velat gå in i hans gård och snugga brännvin. Som hämnd gick de ner på logen, där det stod ett handdrivet tröskverk, som de började veva på. Men vad skulle de "tröska"? Då föreslog någon, att man skulle hämta höns, som satt snällt uppflugna inne i ladugården. Det gjorde man också, samt matade genom de arma djuren i tröskverket, där de massakrerades till döds. Men min snälle farbror vågade inte anmäla saken för landsfiskalen i rädsla för att ännu värre kunde hända honom. En påpasslig korrespondent omtalade historien i tidningen, så att åtminstone förövarna av nidingisdådet och djurplågeriet skulle bli bekant ^{och} vederbörande åtminstone få skämmas offentligt.

17.

Jag har förut nämnt auktionen^h som gouterade tillfällen för såväl gamla som unga att träffas, där de äldre väl ropade in något av de utbudna varorna, antingen det gällde djur^k och redskap, möbler eller husgeråd. De unga, pojkar såväl som flickor, kom inte till auktionen så tidigt som de äldre utan först fram på middagen, för de tänkte bara på det roliga, som stundade mot kvällen, då det blev dans i den utrymda auktionsbyggnaden, som nu var tom på möbler.

Det var vanligt, att alla som ville, skulle få spendering i gården, innan utropen begynte, kaffe samt kakor och en dubbelkask. I ett annat rum undfägnades roparen samt nära släkten och bybor, lite rikligare än övriga auktionsbesökare. Dessa senare hade emellertid sina lommeffaskor som reserv. Detta att bjuda besökarna på sprit var en sedvänja sen gammalt och troddes stimulera buden uppåt, gå lättare att sälja alltså, vilket det kanske gjorde också. Men i gengäld blev det mycket bråk och liv både under och efter avslutad försäljning.

År 1902 var den sista auktion i min hemort, där det förekom slagsmål i stor stil, nämligen i byn Prämboda, Långasjö, c:a 500 m. från mitt hem men i främmande socken. Man kunde nästan förutspå sockenkrig vid detta 18.

Coll.

auktionstillfälle, då gården låg liksom i brännpunkten mellan Långasjö och Älmeboda i Kronobergs län, Vissefjärda i Kalmar och ett par socknar i Blekinge län. Sannolikt hade ungdomarna av manligt kön samt även yngre gifta män i nejderna bespetsat sej på en kalabalik samt "rustat" sej för alla eventualiteter. Jag var vid den tiden 15 år, och jag såg en massa människor redan tidigt på morgonen gående eller körande passera förbi vårt hem. Även jag hade fått lov att gå opp och titta på folklivet liksom mina jämnåriga i byn.

Allt försiggick i god ordning hela dagen, allt såldes, men många av de manliga besökarna syntes vara mer eller mindre i gungan. Auktionen var i mars eller början av april, då den nye ägaren skulle tillträda innan vårbruket började. Köpare av gården var min hustrus moster samt hennes man, som nyligen hade återkommit från Amerika med många hopsparade dollars, och de var båda långasjöbor.

Sedan allt sålts och auktionen avslysts vid skymningen på e.m. började en del avtroppa, men de flesta var ännu kvar. Stämningen var orolig, och man delade liksom opp sej i två läger, samlingar, och ett och annat "sketord" började kastas omkring mellan de från Vissefjärda och Långasjö.
19.

Plötsligt började stenar susa genom luften, det blev snart allmän panik bland folkskarorna, rop och skrik. Många sökte skydd var de kunde för projektilerna, som haglade från bägge sidorna. Jag och ett par kamrater tog oss in i ett skjut^L, genom vars fönster vi hade överblick över slagfältet. En och annan sten dunsade in i skjulets vägg, där vi stod, men det var ingen fara för oss, fast vi naturligt nog inte vågade oss ut. Svordomar och tjut samt vrål av ~~dem~~^{dem} som träffats av stenar hördes, ja, t.o.m. revolverskott knallade. Man slogs även med tillhyggen av olika slag, plankspolar och stakar o.d. En bonde från vår by fick en stenrapp bakom ena örat, så att han miste hörseln för framtiden, och en annan bonde, från Långasjö, erhöll en sten mitt på munnen, så att framtänderna slogs av.

Striden böljade fram och åter mellan "härarna", men till sist fick Kåraböckshorna ^b de från Långasjö på flykten och förföljde dem med stenkastning ända opp till Klintakrogen, nästan en halv mil in i Långasjö. Då var segern vunnen av de utsocknes, och dessa vände tillbaka till auktionsgården, varefter det ordnades dans till långt fram på natten. Men långasjöborna vågade sej inte fram och deltaga. Då jag och de andra pojkar efter auktionens slut gav oss i väg hem, såg vi flera av de yngre 20.

gubbarna från våra byar ligga på knä vid en liten bäck och tvätta blodet av sej, innan de anträdde hemgåendet. Ja, det var en "riktig" auktion i gammal stil, men den sista - tack och lov - där det var allmänt krig ^{invånare} mellan ~~socknar~~ från olika socknar. Det blev rättssak efteråt också, men den ende som blev åtalad och dömd till böter var den, som använt sej av revolver i kraftmätningen. Sockenrivaliteten bar väl en del av skulden till såväl detta som andra mindre slagsmål, men största skulden får väl skrivas på brännvinets konto. Är folknyktra, ställer de inte till med oordningar, och detta kan gälla även vad som förut sagts om vissa andra ungdomliga tilltag. Alla använde då för tiden sprit, ingen nekade att ta suparna, när det bjöds, men det var dock torrlagt i vardagslag. Vid helger och till marknader och andra tillfällen köptes det hem brännvin, det skulle liksom vara så, ingå i allt slags firande, och när man så fått lite för mycket till bästa, så kunde det ske vad som helst.

Min far berättade, att då han var barn och ung, fanns det en lönnkrögare ute i vår allmänning, Moen, som hette Jödde. Han köpte hem lager av brännvin, ankare, som sedan utminuterades till vem som ville köpa. Var det något främmande, som anlände oväntat och man inte hade något starkt

21.

hemma, sändes någon till Jödde, och där fanns räddningen. Farfar skickade min far, då han var i 12-årsåldern, i ett sådant ärende, omtalade han. Men naturligtvis kostade ett stop brännvin lite extra hos Jödde, för det var ju på förtjänsten, han skulle leva. Och när pojkarna skulle ut på galej, då gick man ofta till Moen och köpte ett kvarter att ha med sej i loman. Detta fick jag veta av en 95-åring, som jag samtalade med om gamla tider: hemmansägaren Andreas Israelsson, Sneramåla i Vissefjärda. På vintern var det bara att sticka över isen på Nätterhövden från Sneramåla, så var man på en kvart hos Jödde, vilken bodde i en jordkula därstädes. Han lär ha fått vara i fred för kronobetjäningen, som väl inte vågade sej på att anställa någon razzia för att råda på lönnkrögeriet. Andreas var född 1844, min far året därpå, och båda hade upplevat husbehovsbrändet, som upphörde 1855. Efter det året var det som Jödde såg sin chans som furnerare av brännvin till bygdens såväl äldre som ungdomarna. Hanteringen upphörde efter ett par decennier genom att Jödde dog och hans jordkula raserades. Någon efterträdare i krögeriet kom aldrig.

Kåraböket var ända till 1889 en del av Varend, och invånarna alltså
bältespännare
ättlingar av ~~Kerulien~~ och Blendor, ett stridbart och segt släkte, och då
22.

läget var nära gränsen mot det forna Danmark, hade lust för ~~krigiska~~ krigiska äventyr liksom gått folk i blodet. Herulernas ättlingar i Varend var heta till lynnet, och kom så spriten in i bilden, så var det liksom bäddat för slagsmåla av ganska ringa anledningar. Detta kan säjas som en förklaring till det som berättats ovan.

Ungdomsskaran minskades undan för undan, alla kunde inte gå hemma hos föräldrarna, pojkar och flickor gav sej ut i världen för att söka utkomst, var det passade. Framemot 80- och 90-talen reducerades antalet inte minst genom emigrationen, men ännu fanns det många kvar, som arbetade på hemmagårdarna. Dessa gick under veckorna i tungt arbete från morgon till kväll, på åker och äng och i skogen, men priserna på produkter, ^{Som} ~~sp~~ såldes, var låga, och det gällde att iakttaga största sparsamhet. Visserligen hade ungdomarna lite nöjen, men de fick inte vara dyrbara, det tillät inte kassan. Danserna vid vägaskälen, några marknader, auktioner och städjemässor, kyrkogång till främmande socknar var vanliga avbrott i det monotona livet i byn.

En avkoppling, som inte omtalats här, var de s.k. sällskapsbjudningarna under vinterhalvåret. Man bjöd var sin gång, i tur och ordning de 23.

skilda gårdarna emellan. Men dessa kalas var begränsade till att gälla enbart byns egna ungdomar, således inga därutanför, för då skulle man inte fått utrymme nog åt alla.

Jag minns att dessa bjudningar höll på inemot slutet av förra seklet, och min hemmavarande syster, äldre än jag, var ett par gånger inbjudare. Här var det sålunda inte fråga om någon sorts knytkalas, utan den som inbjöd, skulle stå för hela kostnaden. Till kalaset - man var inte så bortskämda den tiden - skulle det förstås bakas flera slag av kakor, vidare var det kaffe och konjak, samt vin, som det bjöds karameller ^{och} småkakor till. Det skulle vara sparsamt med det starka, ville pojkarna inte nöja sej så fick de spä på med eget medhavda i lommeflaskan. Men sådant förekom sällan, de här kalasen var allt igenom hyfsade, det var ett litet slutet sällskap av byungdomar, som kommit tillsammans för att ha lite roligt en lördagskväll.

Mor hade som sagts tidigare, förbjudit dans i vår bostad, men däremot fick de unga leka och sjunga. Far och mor samt småsyskon, drog sej undan till kammaren, medan danslekar och sång pågick i vardagsrummet. Fram mot midnatt var det hela över, och var och en av gästerna gick hem till 24./ sitt, glada över tillställningen, som varit lugn och trivsamt.

coll.

Under senare hälften eller fjärdedelen av förra seklet var sådana ynglingar, som var orädda och kunde både ta och ge stryk i ett slagsmål mycket beundrade, särskilt av de manliga kamraterna, medan flickorna mera tyckte om de pojkar, som kunde spela och dansa bra samt uppförde sej städat. Och supiga, "slasar" som de benämndes, var väl mindre beundrade än de andra, även om de både kunde spela, dansa eller slåss. Man avskydde inte starka drycker, men man ville att de skulle brukas måttligt. Man visste av erfarenhet, att om vid ungdomssammankomsterna kavaljererna var berusade, så blev det otrevligt på alla sätt.

Bland folket i min hemby och trakten däromkring var kyrksamheten stor och allmän, såväl bland äldre som yngre. Far var en av de första, som skaffade sej kyrkvagn, först en fin häck med åksäten, löstagbara, men vagnen var en sådan smäcker don, som användes bl.a. till att göra resor med till stan samt vid lättare körslor av andra slag, t.ex. till kvarns. Senare köptes en s.k. fjädervagn eller trilla, vilken därefter blev använd till kyrkresorna till Vissefjärda samt att åka i till kalasen hos släkten, till att köra barnmorskan i m.fl. ändamål. Så gott som var sönd eller helgdag skulle man till kyrkan den tiden, men innan vagndon köptes, 25.

var det att gå till fots. Ungdomarna samlades till små flockar, och den långa vägen till och från kyrkan gick lätt, då man hade trevligt sällskap. Många livslånga förbindelser blev följden av ungdomarnas samvaro, men tyvärr blev det minsta motståndets lag, som blev rådande i de flesta fall, d. v. s. man gifte sej med varandra inom samma by, så att till slut alla byborna var släkt med varandra, ett förhållande, som inte var lyckligt ur rassynpunkt, inavel alltså. Men en och annan gick på giljarfärd utom byns rämärken, och i min hemby var samtliga äktenskap ingångna med kontrahenter antingen från andra byar inom socknen eller från socknar, som gränsade till vårt Kåraböke.

Speciella ungdomssamlingar för kyrkfärder till närliggande kyrkor, s. k. gångedagar, var allmänt förekommande vid slutet av 1800-talet och början av följande sekel. För vår del var det annandagarna, då man skulle besöka Långasjö kyrka, dit vi hade $3/4$ mil, medan avståndet till Vissefjärda var en hel mil. Till Eringsboda eller Sillhövda kyrkor var det gångedagar på Trettondagen, då man hade ottor därstädes, vilket var något speciellt för dessa och inte firades på det sättet i Långasjö eller i Vissefjärda. Vid dessa tillfällen gick alla ungdomarna till fots, och det 26.

blev sannerligen en imponerande skara, innan man nalkades kyrkportarna. Flickorna hade knyten med kakor med sej, pojkarna karameller och lomme-flaska med brännvin, konjak eller vin. Och dessa hävor avsmakade då och då under vägen, mest dock under hemgåendet. Några slagsmål med pojkarna i utsocknarna förekom någon gång men ytterst sällan, man hade respekt för att det var hwlg och kyrkresa. En tragisk händelse inträffade dock under en dylik gångedag till Eringsboda kyrka, Blekinge i början av 70-talet, enligt vad min faster, Matilda Johansson från Stångsmåla (Kåraböket), berättade. Hon och många ungdomar från Fåglasjö och kringliggande byar hade varit på Trettondagsotta i nämnda kyrka, och på hemvägen hade man sällskap med ungdomar från Ulvsmåla (Eringsboda). En av pojkarna från den byn, som hette Otto Petersson, var lite berusad samt tänkte göra opp med ^{en} pojke från samma by. Denne sistnämnde bodde i en liten stuga vid vägen, och pojken i fråga hade inte varit med vid kyrkan. Otto började banka på dörren till stugan och skrek, att antagonisten skulle gå ut, men han öppnade inte. Då slog Otto ut ett fönster och tänkte ta sej in i stugan, men då var den innelåste pojken färdig att skjuta Otto med bössan, som stuckits ut genom den söndriga rutan. Otto ramlade ner och ljöt en så gott
27.

som ögonblicklig död. Vid tingsförhandlingen friades gärningsmannen helt, då Otto begått ett grovt hemfridsbrott och den andre bara skjutit för att freda sej. Ungdomarna, som åsett händelsen, blev chockade och gav sej tysta från brottsplatsen det fortaste de kunde.

En annan sorts nöjes- eller vad man ska kalla dem var städjemässor söndagarna i Sillhövda och Eringsboda, som hölls i september eller oktober. Dessa mässor var ursprungligen ordnade, som namnet anger, för att bönderna skulle få tag i tjänstefolk för nästkommande städjeår, som började 1 nov. samt slutade med friveckans inträdande den 24 oktober följande år. Dessa mässor urartade slutligen till riktiga marknader, då det såldes både öl och matvaror, drog mängder av ungdomar dit samt slutade på kvällen och natten med superi, slagsmål samt också sexuell lössläpphet. De avhystes fram mot slutet av förra seklet och har inte sedan dess förekommit. Många hjonelag stiftades vid dessa mässor mellan kontrahenter från ömse sidor av landskapsgränsen. I min hemby hade både min far och fyra andra skaffat sej sin motpart i äktenskapet från Blekinge, men om detta skett vid städjemässor eller gångedagar vet jag inte. Troligast är att en böneman varit framme och förmedlat giftermålen.

228.

hade
De ungdomar, som ~~hade~~ tagit anställning som pigor och drängar inom orten eller i närgränsande socknar, kom ofta hem på besök på lödags- eller söndagskvällarna, och då var de med på sällskapskalas eller danser vid vägskäl, på logar eller där det var föräldrafritt. De hade i sina avtal med husbönderna i kontrakten (muntliga) fått vissa fridagar bestämda under året, då de kunde gå på auktioner och marknader, men dessutom hade de friveckan, då de kunde utnyttja fritiden till nöjen av olika slag. Ofta ställde dessa ungdomar till med små tillställningar i sina hem med kaffe och brännvin samt dans, om de hade utrymme i stugan. Småstugornas folk och bönderna stod visserligen en bra bit från varandra i socialt hänseende, men när det gällde ungdomarna, så var svalget betydligt mindre för att inte säga obefintligt. Dock förekom ytterst sällan giftermål mellan torparbarn och böndernas dito, men i ungdomslivet roade man sej otvunget tillsammans. Friveckoförningarna, som tjänstefolket begåvats med av sina husmödrar vid avgången ur tjänsten försvann snart under fridagarna, och nästa arbetsår för dem började så igen den 1 nov.

Under 90-talet hade ungdomarna i vår by samt närmaste omnejden fått bättre utsikter att förtjäna lite pengar än att ta anställning hemmavid.
29.

Nu gällde det Danmark, där odling av sockerbetor krävde mycket folk liksom också det övriga jordbruket därstädes. Värkning av ungdomar i Kåraböket igångsattes av soldatflickan Ida Almquist, Fåglasjö, som var agent åt byråns föreståndare af Ekenstam i Hässleholm. Hon hade provision naturligtvis för varje pojke eller flicka, som städslade sej, fem kronor, men sådan anställning skedde bara för sommarhalvåret. Vanligen fick de platser på stora gårdar, gods, som hyrdes av en förpaktare - skall väl motsvara arrendator - och de fick penninglön plus mat och husrum, om man städslades som dräng eller piga. Var man däremot dagsverkare, hade tagit ett ackord på ett visst antal tunnland socker- eller foderbetor, då var det att föda sej själv, men husrum uppläts gratis.

Danmark blev ett eldorado för smålandspojkarna, ty brännvinet var mycket billigt, bara 22 öre för ett halvstop (2/3 liter) kumminkryddat. Och det kunde köpas i närmaste handelsbod, samtidigt drängarna på lördagskvällen inhandlade en dosa snus eller röktobak. Första tiden här smakade många ynglingar allt för mycket på flaskan, när det hade nyhetens behag, men tóg det lugnare i fortsättningen. Man hade ju kommit hit för att tjäna pengar och ha en sparad slant med sej hem att leva på under vintern.

30.

coll.

Denna lilla utvandring till Danmark fortsatte lite inpå 1900-talet, men avstannade så småningom. Några både pojkar och flickor stannade för gott i Danmark, pojkarna för att bli husmän på godsen, flickorna blev i allmänhet också i den kategorin, gifta med en svensk eller dansk husman. Lilla Ida blev sin hembygd trogen och gifte sej här och bodde i en liten stuga intill hennes födelsebyggnad, soldattorpet i Fåglasjö. Hon lever ännu 88-årig och hennes make även i deras lilla torpställe Buskahult i Sillhövda socken, norra Blekinge mot Kåraböksgränsen.

Ännu fortsattes resorna ^(är många) till andra orter för att tjäna sin utkomst, men efter danmarksutvandringen blev det i stället Skåne, som drog ungdomen till sej. Här fanns på de större gårdarna både dräng- och pigplatser, och odlingen av betor hade ökats så pass här, att man måste skaffa folk från andra landskap att sköta rensning, gallring och upptagningen. Stora skaror från Smålandssocknarna i söder reste dit på våarna samt kom tillbaka efter betkampanjens slut i november eller så omkring. De tjänare, som hade tagit sommarplatser reste också till sina hem i Småland på hösten samt också många av de årsstädjade.

Så blev även Blekinge ett betodlarlandskap, som drog ungdomarna att
31.

söka arbete på betfälten därstädes, liksom också Öland senare kom att bli ett betodlande distrikt, dit ungdomar från våra trakter reste. Denna trafik pågick till långt in på 1920-talet eller så länge det fanns ungdomar i vår socken, som kunde undvaras på föräldragården eller inte ville ta tjänst i hemorten, då man var mycket friare på bortaplan samt dessutom fick se sej omkring i andra landskap och kunde träffa ungdomar från orter, man inte förr haft kontakt med. Man tjänade alltså pengar och roade sej under fritiden på olika sätt, ofta genom att besöka dansbanor och bevista fester.

Cyklarna blev avgjort ett medel att lätt och fort kunna förflytta sej både vad det gällde i arbetet som också i fråga om nöjeslivet. För vår bygd var väl min egen lärarinna i folkskolan en av de första i socknen, som var ägare till cykel. Det var i slutet av 90-talet. Det var dyrt att förvärva sej en cykel i början av detta sekel, 200-300 kr. var priset, motsvarande vad en småskollärarinna hade i årslön eller en duktig arbetare brutto kunde få i inkomst för ett år. Min egen första cykel erhöles 1911 eller strax före min lärarexamen. Endast vuxna köpte cyklar, barn och nyss konfirmerade fick i allmänhet vänta, de senare till de 32.

själva kunde förtjäna till detta underbara fortskaffningsmedel.

Om man under det gångna seklet dansat vid vägskälen och på ungdomsbjudningar fick man under början av 1900-talet med cyklarnas hjälp tillfälle att fara till skyttefester och andra fester, till dansbanor långt bort i andra socknar, och särskilt dansbanorna växte opp som svampar ur jorden. Föreningar av olika slag byggde sådana banor att förbättra sin ekonomi med, och det skrevs ju mycket om dansbaneeleändet i tidningarna. Om de allra flesta av besökarna vid dem var hyggliga och städade ungdomar, som roade sej på oskyldigt vis, så fanns det bland både pojkar och flickor som utmärkte sej mindre vackert, de förra genom superi, de senare genom lösa seder sexuellt. Många icke önskade barn kom till efter dansernas slut, många giftermål också, då ungdomarna "var tvungna" att ingå äktenskap. Sådant hade inte så mycket hörts av tidigare under 1800-talet, men förekom gjorde det i enstaka fall. Att få en "horunge" var för flickan särskilt en allvarlig historia, hon var utskämd för hela livet och mycket svårt att få bortgift utom med barnafaderna, och denne kanske inte blev accepterad av flickans föräldrar.

Ungdomarnas antal minskades inom vår ort sakta men säkert år från
33.

men ännu under 1920- och 30-talen var det ändock flera i var by. Inga föreningar fanns före 1920-talet inom Kåraböket, men ute i socknens centrum ^{made} hade bildats IOGT-loge samt arbetarförening. Skytteföreningen tillkom redan i början av seklet, och samtliga föreningar hade fester under sommaren. Även i Långasjö fanns en skytteförening, som genom fest under högsommaren drog in en del pengar ~~den~~ för sin verksamhet, samtidigt som ungdomarna fick tillfälle att tillfredsställa sin lust efter nöjen. Och i och med cyklarna kunde man ~~förflutta~~ segla några mil uten större besvär. På vintrarna cyklades inte alls förr i cyklarnas barndom, man hängde på senhösten opp vehikeln på vinden, och först sedan vägarna torkat opp på våren togs den ner och gjordes i ordning för utfärder. Den var då en betydande kapitalplacering, en dyrgrip, som var avsedd att hålla en mans ålder, och för resten var vinterväghållningen mycket eländig den tiden, så även om man önskat cykla, hade det inte gått.

Så är vi inne på tiden efter första världskriget, och fortfarande är det gott om ungdomar i orten, mest hemmansägarnas barn, de gamla torp- och backstugorna var borta, bara ett fåtal icke bönder fanns kvar, t.ex. soldaterna Almgren och Lönngren, den förre död 1922. Då köptes lägenheten 34.

av skomakare Herman Lundén från Listerby i Blekinge men med släkttrötter i Kåraböket. Han bildade i början av 1920-talet en JUF-förening, vars ordf. han sedan var i många år. Man hade som medlemmar inte bara ungdomar från Kåraböksområdet utan även från södra Långasjö och Eringsboda och Sillhövda i Blekinge. Och när medlemsantalet var som störst var det omkring 175 stycken, mest flickor. Arbetet inom föreningen bedrevs med stor energi, men man hade i början ingen egen lokal utan samlade ^{i Fellamåla} växelvis i medlemmarnas hem. Det bildades studiecirklar i olika ämnen, satte i gång odlingstävlingar med potatis, grönsaker, lin m.fl. växter som specialiteter. En JUF-konsulent för omkring jämte den lokale ledaren - som under flera år var jag - och det utdelades priser till de ungdomar som nått de bästa resultaten. Flickorna bildade syjuntor, efter mötena dracks kaffe samt lektes och ibland dansades. Men när medlemsantalet ökades, måste man tänka på att skaffa sej egen lokal. För att få pengar tog man och med medlemmarnas (manliga) hjälp uppföra en dansbana i Fåglasjö på förhyrd plats (bönderna i nejden hade skänkt virket) och JUF-arna själva byggde banan, så den blev mycket billig på så sätt. I ^{olagga} flera ^{huv 1926} år förtgick rörelsen på det sättet med möten i hemmen samt under sommaren fester 35.

csc -

fester vid dansbanan i Fåglasjö för att samla ett litet startkapital, ty man hade planer på att uppföra en bygdegård som säte för föreningen. Medlemsantalet ökades mer och mer, men det är i stil med vad som tidigare sagts om Kåraböket, att man här ville vara för sej själv, västra delen av Vissefjärda socken hade ju tidigare varit anknuten till Kronobergs län, och isoleringen från S. Möredelen synes ha verkninga[~]även så här långt efteråt, sedan denna bygd 1889 bröts ut från sagda län och kom att bli knuten till Kalmar och S. Möre härad.

Man gjorde alltså sina sonderingar för byggandet av eget hus, och år 1926 påbörjades arbetet med byggnaden. Dessförinnan hade de manliga medlemmarna planerat tomten, belägen i Pellamåla by samt förhyrd av en bonde därstädes. Den ledande organisatören var skomakar Lundén. Bönderna i Kåraböket samt även utanför hade skänkt virke och flera hade satsat pengar eller gått i borgen för lån i bank. Tomten skulle utanför byggnaden på sommaren vara utefestplats, huset rymde på ²adre botten en stor sal, ovanpå ett rum samt kök. Nere blev samlingsplatsen för föredrag, bio, vinterfester samt utställning av odlade saker samt förstås dans, ~~även~~ offentlig. *Och gypa på andra våningen servering.*

Då JUF är en opolitisk förening, kunde den samla ungdomar av olika politiska schatteringar till kulturellt arbete, och till vad tidigare har omnämnts om t.ex. studieverksamheten tillkom bl.a. hembygdskunskap med exkursioner i trakten, studier och forskning om gårdarnas historia, om djur, särskilt fåglar, tillverkning och uppsättning av fågelholkar m.m. Även den fysiska fostran hade sin plats på programmet, och man bildade även en JUF:s idrottsförening. Man gick på skidor och skridskor om vintern, idkade allmän idrott samt spelade fotboll sommartiden, anordnade tävlingar av olika slag på idrottsområdet med priser, skänkta av köpmän och privatpersoner. Ja, det var en sjudande verksamhet på olika fronter, och lokalen uthyrdes inte bara för bio utan även till hushållningssällskapet för kurser i dess regi samt dito till skogliga kurser. Man hade t.o.m. föredragshållare från Danmark, ett led i att fostra ungdomen till förståelse för den nordiska gemenskapen.

Det var en sjudande verksamhet alltså inom föreningen under de år, som följde på 1920-30-talen, men även nöjet måste komma in i bilden, ty utan den detaljen skulle många ungdomar ha gått ifrån. Bl.a. kan omtalas, att JUF introducerade Luciafirandet i vår socken, åtminstone för offent-

37.

ligheten, och många av bygdens döttrar var luciabrudar under årens lopp.

Den ryktbare stortjuven - Bläsemåla-tjuven - som stal från de rika och gav åt de fattiga, var från grannbyn bläsemåla inom Kåraböket. Han påstods ha blivit mördad och hans kropp nergrävd någonstans i trakten, och JUF-medlemmarna var ute på spaning för att hitta den exakta platsen men utan att uppnå resultat. Förf. Vilhelm Moberg har i såväl romanen Rid i natt som i noveller berört denne stortjuvs liv och leverne och förlagt tjuvens sluttragedi till förf. hemsocken Algutsboda.

Så följde böndernas anslutning till Bondeförbundet samt deras ungdomars till SLU. Det bildades en avdelning av vartdera slaget för Kåraböket, och bägge föreningarna hade som möteslokal Pellamåla bygdegård. De allra flesta av JUF-ungdomarna anslöt sej till SLU, och detta mötte ju inget hinder, då den förra var opolitisk. Skomakare Lundén arbetade energiskt, som redan sagts, men han överlämnade efter lokalbyggandets slut ordförandeskapet i andra händer, men han kvarstod dock som medlem.

Ungdomarna minskades år efter år till antalet, och därmed kom även livaktigheten inom föreningen att avtaga successivt, och f.n. torde JUF i Pellamåla vara utan betydelse, då det knappt finns någon ungdom med.
38.

Bygdegården står och ruttnar ner, det enda som fungerar är föreningens bibliotek, som årligen erhåller bidrag av både kommun och stat. De som var med vid starten av JUF är nu gamla, ty föreningen uppnår innevarande år en ålder av 42 år. Även SLU eller som den nu kallas CUF har spelat ut sin roll i bygden, finns det några ungdomar inom bondeklassen, så far de till Bygdegården i Bromboda i mitten av socknen. Alltså har både JUF och SLU slutat på grund av brist på medlemmar och snart är bara minnet kvar av allt arbete och alla strävanden, igångsatta för ungdomens fostran i både andligt och kroppsligt avseende.

Vad den övriga socknen beträffar så finns sedan länge både många föreningar samt lokaler. För själva samhället har vi en ordenslokal (för IOGT) vilken användes både av föreningar och för offentliga nöjeställningar, såsom dans och fester, bio, där finns i Bromboda (ett par km från Vissefjärda kyrksamhälle) bygdegård, tillhörig CP och CPU samt RLF, och den ombyggdes i somras samt har invigts för sitt ändamål.

Från 1920-talet var cyklarna det vanligaste fortskaffningsmedlet till och från fester och möten, men bilismen kom att slå ut cyklarna så småningom när det gällde större avstånd. Man kom att utsträcka nöjesfär-
39.

derna längre och längre bort, och ska man nu anordna festplatser, så är parkeringsplatser ett nödvändigt komplement till övriga anordningar å parker och bygdegårdar samt Folkets hus.

Under maj och juni - för att återgå till sekelskiftet och ett par decennier in på nästa sekel - så var s.k. gökottor omåttligt populära tillställningar, vilka var ordnade enligt sammanläggningsprincipen. Man la till ett vist^u belopp per par - pojken betalade naturligtvis för sin flicka - och några av ungdomarna hade fått i uppdrag att ordna med kaffekokning, köpa kakor samt duka upp ute i det gröna. Så hade man med sej spelman, för dans måste man ju ha, om det skulle vara trevligt. Mycket supande förekom väl i en del fall vid sådana tillställningar samt också mycket kärlekspyssel med en och annan unge som ovälkommen nio månader senare. Men detta sistnämnda hände dess bättre mycket sällan, pojkarna hade lärt sej att använda preventivmedel, sådana var lätta att få tag i antingen genom att sända efter enligt annons eller på andra sätt.

Då var moralen nog hållen i helgd mera under 1800-talets mitt och däromkring, för jag har hört mycket berättas om s.k. syskonsäng, som ordnades vid större familjekalas, bröllop t.ex. där många ungdomar var med.
40,

coll

Det inträffade ibland, enligt vad gamla personer berättade då jag växte upp, ^{då} ~~att~~ det var bröllop i någon gård denna sidan mitten av förra århundradet, att det var många kamrater till brudparet bjudna, många lågt ifrån, och den tiden varade ett bröllop minst i dagarna tre. Släktingarna kom redan på lördagens e.m., och mestadels firades bröllopen på vårsidan eller sommaren eller i varje fall innan det blev för kallt i vädret. De äldre skulle få liggplatser i sängarna, ungdomarna däremot fanns det inte sådana liggplatser för, utan de fick ta det lite enklare i den vägen. Man åt och drack, dansade och lekte omväxlande, och den lövade logen fick tjänstgöra som danslokal. Spelman hade man naturligtvis budat att närvara vid kalaset och när man ätit ett mål, skakade man ner maten med att leka och dansa. Och minst två nätter höll man på med dans till framåt morgonen, då man gick in för att få lite till livs av mat och dricka, innan man la sej att sova några timmar i en kammare, vanligen oppe på vinden. Där breddes ut vad man kunde ha i huset av bolstrar och madrasser, kuddar, täcken i form av s.k. kavringar (tillverkade efter samma metod som ryor), samt fällar. Så la man sej i "syskonsängen", hela golvet överlagt med kläder och ungdomar, pojkar och flickor inpå varandra, men man var inte 41.

helt avklädda, pojkarna hade tagit av tröja(kavaj) och väst samt kragdon, flickorna tog av klänningarna och någon eller några av de underkjolar, som de hade som regel under klänningarna, samt alla befriade sej från skorna. Det var skratt och glam, och man parade sej ihop på golvet, d.v.s. pojken lagade så, att han kom att ligga bredvid den flicka, han mest gillade. Några avancerade närmanden fick inte och kunde väl inte heller förekomma, namnet syskonsäng på nattlägret säger väl att det hela var oskyldigt och inte plats för t.ex. samlag, även om någon skulle velat göra närmanden av det slaget till sängkamraten.

Annars var man den tiden inte så värst pryda vare sej i ord eller handling. Man begagnade ofta i sitt tal grovheter om könsdelar, kropps-funktioner o.d., och jag hörde berättas, att vid friarbesök hos en flicka kunde pojken få stanna kvar på natten och i säng med den tillbedda, och detta var så sent som på nittiotalet. På morron kom svärfadern in spe in med kaffebrickan till ungdomarna på sängen, samt bjöd även på kaffekask. Så kunde det gå till, men endast i enstaka fall. Trots detta fria sätt var antalet barn utom äktenskapet ovanligt få till antalet.

Jag minns från min barndom på 90-talet, att mina systrar skrek högt
42.

och gällt om något manfolk fick se dem med bara armar samt skyndsamt förpassade sej utom synhåll för karlpersonen. Och badningen i sjön på sommaren måste absolut ske vart kön för sej, ty man använde sej då inte av några slag av baddräkter, alla badade nakenbad. Vid vår sjö i byn fanns två badställen, ett för fruntimmer och barn, där det var grunt vatten, ett med djupare vatten för vuxna män, som kunde simma. Fruntimmerna, både flickorna och mororna var alla ej simkunniga, medan däremot småpojkarerna lärde sej konsten med olika slag av hjälpmedel, såsom bräda, vassknippe eller två hopbundna torra runda bitar av granslanor, alnslånga. Gemensamhetsbad för bägge könen skulle ha chockerat även om båda haft baddräkter, det skulle ha ansetts i högsta grad oanständigt samt stämplat i synnerhet flickan som inte bättre än en hora, ett luder. Men badade gjorde man allmänt på sommaren, medan tvättningen av kroppen på vintern inte förekom ofta bland vuxna. Men på julafton skulle alla bada, "om ^{det} ~~et~~ behövdes eller ej" som någon skämtare lär ha sagt.

Och så sent som in på detta seklets början förfasade sej många i vår by, när de såg en flicka från byn som rest till Stockholm, under semesterna var på besök hemma och hade sin fästman med sej, på bygatan 43.

kom promenerande till sjön iklädda badkläder."Oj,oj,oj sa gummorna!"Det är nock på världens sista tid!"

Och en flicka från byn, som badade ensam i vår sjö, skällde ner ett gäng slynglar, som kom för att "glo", där hon stod spritt naken i vattnet. Hon gick sen resolut ^{samt} oppsa: "Skäms inte ni, så inte skäms jag, jag har inte mer än Gud har gett mej!"

Det kom en och annan gång någon italiensk positivhalare och bjöd på ovanlig musik, Då strömmade både barn, ungdomar och äldre till för att lyssna, och likaså ovanligt var när en gubbe kom och visade "hela världen i ett skåp", d.v.s. stereoskopiska bilder. För en femöring fick man titta på ett tiotal vackra vyer från utlandet, både Europa och Amerika, och båda dessa avbrott i enformigheten i byn var välkomna nöjesmoment. Även vandrande speldosespelare kom ibland och föredrog några musikstycken och ville för besväret ha en slant, men för det mesta drog man sej undan, när "kollekten" skulle tas opp. Detta var ungefärligen omkring sekelskiftet eller därförut. Sen kom ju grammofonen till en del hem, och då var det dags att sluta för positivhalare och andra dylika spridare av musik. Man började nu bli kräsnare och fordrade andra sensationer.

44.

En ganska vanlig företeelse i denna bygden i början av 1900-talet var anordnande av små lotterier, dock utan tillstånd av länsmannen. Det var inte så noga med detta ute i en avlägsen skogsbygd som vår. Någon hade en grammofoon, ett dragspel eller en klocka (fickur) som han ville kursa och samtidigt tjäna några kronor på. Han ställde då till med utlottning, han bjöd alla till sej, och det kom naturligtvis många ungdomar, för det var just sådana besökare inbjudan gällde. Han bjöd efter lottförsäljningen (eller också innan) på kaffe och gök och för flickorna enbart kaffe med dopp, och så blev det dragning. Sen följde dans till musik på grammofoonen eller dragspelet. Man hittade sålunda på alla möjliga små knep för att få i gång lite sällskapsliv med förtäring och dans.

Marknaderna var efterlängtade avbrott i ungdomarnas enformiga liv i byn. Man längtade och räknade dagarna till tiden "M". För vår ort var det främst Holmsjö (Blekinge), Klintakrogen (Långasjö) samt Eriksmåla i Algutsboda (mellan Emmaboda och Kosta), den senare betecknad som riktig stormarknad. Holmsjö marknad eller som man också sa: Holmsjömötet, eftersom det annonserades som kreatursmöte, men Klintakrogens kreatursmöte är sedan många år ett minne blott. Till att börja med gick man till fots

45.

Carl

t.ex. till Klintakrogen i Långasjö och Holmsjö, resp. 1 å 2 mil, medan till Eriksmåla är från vår by i Vissefjärda $3\frac{1}{2}$ mil. Till den senare marknaden körde man med häst, det var en stormarknad för bara en 50 år sedan, med mycket folk, mest dock ungdomar, som skulle ha sej en riktig nöjesdag. Där var riktiga timrade marknadsbodar, medan på de båda övriga nämnda platserna bara var enkla stånd med vävtak över. Eriksmåla marknad hölls i början av september med ^{en} de andra var i april och oktober. Vid min första färd till Holmsjö körde far med fjädervagn och hade matsäck med, och då fick man se och vara med om mycket. Det var i slutet av 90-talet, så jag var väl omkring tolv år. Jag gjorde där bekantskap med Edisons fonograf, var inne i ett tält och såg levande bilder, allt märkliga upplevelser för en pojke. Marknaderna brukade alltid sluta med dans i någon förhyrd lokal, och spriten flödade både bland gubbar och ynglingar, så att slagsmål var ingalunda sällsynta. Visserligen gick där både länsman och fjärdingsman samt extra vakter, men de kunde inte vara överallt och upprätthålla ordningen, och särskilt oroligt var det vid dansen, säjs det. Men för 75-100 år sedan såg man inte så allvarligt på sådana saker, de hörde liksom till "ordningen" överallt, där spritpåverkade ynglingar samlats från olika orter.

46.

På en marknad i Svarthövden i Tving i Blekinge hände ett blodsdrama, i det att en ung man stack ner en annan, rivalen, med en slaktarkniv, men för övrigt hördes inte några sådana brott till ^{gär} våra marknader här nere i denna del av Småland. Efter den händelsen indrogs sagda marknad för alltid. Jag kände väl mannen-mördaren, som fick 10 års fängelse, för efter strafftiden - mannen var bleking - köpte han en gård i vår närmsta grannby, och där levde han (Karl Andersson) med hustru Karolina och dotter Vilhelmina. Hemmanet såldes 1921, och makarna köpte ett mindre jordbruk just i den by, Pellamåla, där min skola var belägen. Det säjs att K.A. gömde sin mördarkniv som ett minne, men det egendomliga var väl, att den flicka som han blivit mördare för, inte till slut blev hans.

Sedan cyklarna blivit vanliga på 1900-talet tog sej de flesta till marknaden per cykel, om det inte var fråga om äldre, som åkte skjuts. Sedan på 20-30-talen avlöstes cyklarna av bilar till en del, för dem som bodde långt från marknadsplatserna. Och fortfarande har man de i Holmsjö och Eriksmåla kvar, fast de nu saknar all betydelse både för handel och som nöjesorter. Visserligen drar de många nyfikna, men ungdomen nu är så bortskämda på nöjen, varför de mest drar dit för att få träffas, ha en fridag och "få ihop det" med en av det motsatta könet.

47.

Nu är ungdomarna så framåt, att de ordnar saken själva, när det ska gälla gifte, förr var det föräldrarna, med eller utan hjälp av en professionell böneman. Skalden W. von Braun - för övrigt en tid bosatt på Töres-torps gård i Vissefjärda, beskriver i en dikt hur två hårdvallbönder på marknaden - om det var i Värnamo eller Eriksmåla nämmer han inte - som vid ett glas under marknaden gjorde opp om giftermål mellan sina resp. barn, som de skulle medtaga nästa gång det var marknad på stället. När de så möttes, så befanns det, att båda hade med sej var sin ung man! De hade glömt att nämna sina barns kön under överläggningen.

Ett par gånger om året ordnade man i slutet av förra seklet med stortvätt på gårdarna i byn. Man hade då inte våra moderna tvättmedel att tillgå, det brukades visserligen både såpa och soda men sparsamt, för de kostade ju pengar, i stället bykte man kläderna. I bykkarets botten hade man ett grovt lakan, och i detta inlagt sållad björkaska. Ovanpå detta varvades så tvättkläderna, de flesta av hel- eller halvlinne, tills det väldiga karet var fullt nästan till brädden. Tvättstua (bykhus) var inte då så vanligt på landet, utan man bykte inne i den stora öppna spisen i köket, d. v. s. karet stod på en alnshög ställning på golvet och en 48.

skäppstor järngryta på tre ben i den stora spisen. Under tapphålet på karet hade man en stor träbalja. När vattnet i grytan började koka, öste man det med en stor kopparskopa över kläderna, och när ~~man~~ det runnit ner i baljan under karet, östes det upp i grytan. Vattnet antog så småning av askan en ljusbrun färg, vattnet hade blivit asklut, och det var denna, som löste upp smutsen i kläderna samt sköljde den med sej till en del i baljan. När man sålunda hållit på att ösa från gryta till kar, från balja till gryta igen osv ett par timmar i följd, så var bykandet över. Och så fick bykkaret med kläderna i stå till nästa dag, då man klappade och sköljde dem antingen i en närbelägen bäck med rinnande vatten eller vid stranden av en sjö, där det var fint och klart vatten. Det var av vikt att kläderna inte var avkylda i karet när man tog upp dem och sköljde osv.

Till sådana evenemang vår och höst kom det ungdomar från de andra gårdarna i byn, kanske även från närmsta grannby, både flickor och pojkar, som avlöste fruntimmerna i bykgården med ösandet samt fyren, under grytan. Någon pojke hade kanske mun- eller dragspel med sej samt bestod "musik under arbetet", man kanske sjöng senaste skillingtryckets visor, men

49.

innan sista grytorna östs över tvätten (man satte i gång först efter det blivit skumt) hade gårdens flickor gått in i böningsrummet och där i den stora gråstensspisen satt på kaffehurran på fotaringen, först kitteln, sedan den stora glaspumpen. När allt var färdigt och dukat, bjöds samtliga pojkar och flickor in i rummet, där förplägnaden smakade härligt, och så skildes man åt för att en kväll längre fram samlas i en annan gård och vara med om bykegille.

I oktober brukade man allmänt ta opp potatisen, både den som var satt på åkrar och den s.k. brånapotatisen, växt på svedjelandet. Tiden som avses här var också under min barndom på 90-talet. Brånapotatisen var alltid klara och vitglänsande samt mycket stor, som ett par händer ibland. Dessa stora potatisar från brännan plockades ut, för av dem skulle det bli "pärrnamjöl", potatisstärkelse, varav man hade god åtgång på i hushållet, både till välling och gröt samt till avredning i sås och såppor m.m. Man hade ännu inte funnit opp någon maskin för den tillveknigen, utan potatisarna revs för hand på stora rivjärn av bleck. Det var, därför man ville ha så stora knölar som möjligt, så man kunde spara händerna, så de inte blev sårade av det vassa rivjärnet. Men det blev de mer eller mindre

50,

coll.

trots de var försiktiga och måste då och då sno linneremсор om de sargade fingertopparna. Men humöret var på toppunkten, tack vare man hade fått besök i köket - för det var just där rivningen skedde - av byns unga pojkar och flickor. Rivegille var en trevlig avslutning på den tunga arbetsdagen på brännan eller i potatisåkern. En annan kväll var det gårdens ungdomar, som återgäldade besöket i granngården och hjälpte till att tillverka "rev", ur vilket genom olika procedurer utvanns de åtrådda stärkelsekornen. Man avslutade ett rivegille alltid med att gårdsmoran bjöd samtliga på kaffe samt våfflor eller gorån eller kanske med köpekakor, inhandlade av någon kringvandrande kakkäring eller i byns lilla handelsbod, som fått vetebrödet levererat från bagaren i Holmsjö och till byn transporterat med häst och vagn. Det här skildrade har jag själv sett som barn i slutet av 1800-talet, men dylika byk- och rivegillen var inte en uppfinning just för det tidsskedet utan hade pågått många årtionden därförinnan, enligt vad som berättades. Ända in på 1900-talet fortsattes det med att göra potatismjöl på omtalat sätt, men snart kom i marknaden enkla rivemaskiner, som det gick fort att riva med och som drogs med en vev av en person. Och så slapp man såra sej i fingrarna efter detta, och 51.

så hade fabrikationen också detta goda med sej, att man nu kunde förvandla även småpotatisen, som annars var enbart till kreatursfoder, till stärkelse och sålunda fick flera av den prima, urplockade varan till försäljning. Under andra världskriget, då det var ransonering på bröd och mjöl och som man fick ganska knapp tilldelning av, var det många både bönder och andra, som hade en jordbit med potatis och rev sådana och blandade i degen, eller också koktes potatisen samt mosades samt fick ingå som utdryingning i bröddegen. Även jag hade för familjens behov fabricerat en mängd stärkelse av egen potatis, dels från skolträdgården och dels från en av en bonde arrenderad åkerlapp intill skolan. För potatismjölet kunde vi sen tillbyta oss vete- och rågmjöl i närmsta affär. Det blev en god hjälp under de svåra åren.

Att få resa till staden - för vår del var det alltid Karlskrona som betecknades som "stan" - var ett nöje både för barn och ungdomar. Det var mycket att beskåda, som man inte såg på landet, och anledningarna till stadsresorna var inte blott för nöjes skull utan även för andra ändamål. Före järnvägens tillkomst 1874 var enda sättet att komma till vår närmaste stad att följa med en häst, ja t.o.m en oxfora, dit med far vid 52.

tömmarna eller någon annan vuxen mansperson. En sådan stadsresa var dock förenad med många strapatser, det var särskilt vintertiden, som det var besvärligt, ty det var kallt att åka på ett brädläss eller sitta i en ryss under fem långa mil dit och lika många hem. När tågen började gå så blev stadsresorna ännu mera attraktiva, ty naturligtvis ville man uppleva den sensationen att få susa fram i den förfärliga farten av 35-40 km i timmen. Men när man var van vid ox- och hästfarter så undrar man inte på att tåget hade en fantastisk hastighet. Min första resa med tåg företogs, då jag var c:a 10 år, då jag fick följa med vår dräng, som skulle ha sällskapsbjudning och reste in med sin randiga "klondykeportmonnä" i handen för att köpa konjak, brännvin och en flaska vin till ~~en~~ sin beramade hippa. Och jag fick inte bara resa tåg, vi gick och besåg också örlogsvarvet. Så det var en riktig stadsfärd, det, skulle man kunna säga för att travestera H.C. Andersen.

En del for in för att ta bröllopskort. Så gjorde mina föräldrar år 1871. De åkte inte s.k. lättskjuts utan på forvagn men hade häck att sitta i. Och sina finkläder hade de med sej, så att de kunde klä om sej i förböndernas logi hos handlanden Bergquist på Borgmästaregatan. Det blev 53.

ett mycket lyckat foto, som nu står på hedersplats hos många av deras efterkommande. Far var då 26 och Mor bara 16. De var emellertid inte "tvungna" att gifta sej, för deras förstfödde kom inte förrän i juni 1873.

Även fästfolk for till stan på samma sätt som skildrats om far o. mor, innan det blev järnvägsförbindelse, och för att "köpa gåvor", som det hette. Fästmannen skulle till sin blivande maka ge psalmbok, schal, klädningstyg, kanske ett damur med lång kedja till att bära om halsen samt andra saker, beroende på kassans tillstånd. Rika bondpojkar gav i överkant, övriga efter råd och lägenhet. Och naturligtvis köptes ringar, guld för de rika samt mässing eller silver för mindre bemedlade. För att spara på biljettpriset, då man använde tåget, brukade man vanligen stiga på i Holmsjö, fast det låg en halv mil längre än vi hade till Vissefjärda. Den sistnämnda stationen låg norr om Holmsjö, så priset på en biljett tur och retur blev tidigast bara omkring 1 kr. per vuxen.

Fram på 90-talet började stadsresorna med häst avta allt mer, man fick nu avyttra sina produkter på närmare håll, vid sin station. Men att fara tåget blev nu allmänt, man blev skjutsad till stationen, hade smör

54.

och ägg med i ett par korgar, och så kunde man samma dag uträtta ärenden av skilda slag, t. ex. gå till doktorn. Det fanns ännu inte några läkare på rama landsbygden. Vår s. k. länsdoktor bodde i Söderåkra, dit det var längre än till stan samt förbindelser från vår ort bara landsvägen. Därför for man alltid till stan, om man blivit krasslig. Även tandläkare saknade ⁷⁴ på vår landsort, och vid tanduttagning var det att gå till en kvacksalvare. Men denne kunde inte sätta in "köpetänder". Då måste man ju fara till stan. Kom man med morrontåget, så kunde man få allt klart till e. m. Tanddoktorn bara klippte av tänderna jäms med tandköttet, och så vilade protesen på tandrötterna. De ungdomar, som ville vara snygga i gapet och hade råd var inte sena att skaffa sej en uppsättning konstgjorda ätverktyg i stället för de av röta skadade betarna.

En speciell anledning att göra resa till stan för bara nöjes skull var att besöka den berömda Lövmarknaden, som hölls på torget i Karlskrona varje år dan före midsommarafton. Det var en fest, som man mindes länge, med kommers av löv och blommor, med spel och dans, med krogbesök samt dito på kafeer, där man tullade sina medhavda lomneflaskor. Under friveckan for tjänare av bägge könen till staden för att köpa opp sina

55.

100

surt förvärvade löner på olika saker: flickorna köpte sej kanske något i tygväg, pojkarna en hatt eller mössa samt förstås lite starkt för det obligatoriska friveckokalasets. Samtidigt tittade man på stan, där somliga aldrig förut varit. Man passade på att ta ett foto ensamma eller i par med den man gick stadigt med, mågra förlovade sej eller "köpte gåvor". Alla köpte sej kaffe på något kafé, de flesta gick väl till Adamssons nere vid Borgmästarefjärden, där det även fanns tillgång på en matbit och där även utskänkning av brännvin och öl försiggick. Mestadels tog ungdomarna sej till stan med att göra sällskap med en fora från byn även sedan järnvägen kom till, för det färdssättet kostade ju inga utlägg av pengar. Möjligen kunde drängen behöva "bestå" på formannen, d.v.s. ge honom några supar till maten, som förvarades i en stor äska av Målaré-Håkens välkända mönster från Toramåla backe nära Holmsjö, på vägen därifrån mot Alnaryd och Tving, Blekinge.

För tiden från 1875 till lite innan sekelskiftet har jag reda på genom hörsägner, att man steg tidigt upp i gårdarna både sommar och vinter, 4-tiden på morron var inte alls ovanligt då, och man sysslade på vintertiden med tröskning i ottan samt skogsarbete på dagen. Detta gällde alltså manfolken. Vad kvinnorna beträffar, måste de också stiga upp arla 56.

och ställa om att karlarna fick mat, innan de gick ut på logen, och fram till dager var det att spinna, väva, sköta om barnen och djuren i lagårn samt hushållet m.fl. andra småsysslor. Men det var att gå tidigt till sängs för att orka stiga upp i ottan nästa dag, men rytmen blev lite annorlunda sedan, som jag själv minns. Då var väl de flesta inte ur sängen förrän vid 6-tiden, och så höll man på lite längre på kvällen, både med arbetet ute såväl som innearbetet, det senaste mest kvinnogörat. Men även karlarna var inte helt sysslolösa på kvällarna vintertiden, för då var det alltid något småslöjd att göra, selpinnar samt räfsdito för sommarer, och en eller annan björkriskvast tillkom just som kvällsarbete. Även det städslade tjänstefolket måste deltaga i nämnda sysslor, det var nämligen inte någon bestämd arbetstid i timmar per dag, utan arbete och fritid beslöts av husbonde resp. husmor på gården, både gällande lejd arbetskraft och husets egna ungdomar.

Somrarna började man tidigt om mornarna, ja det gällde omkring 70-talet och några decennier framåt att man steg upp med solen, och arbetade till solens nedgång. Den där sängläggningen den tiden vid solens nedgång sades bero på att "tranan bar ljus i säng", man skulle alltså från och
57.

med vårdagjämningen lägga sej utan att behöva anlita vare sej ljus eller fotogenlampor, vilket ju kostade en del. I slåttern och höbärgningen måste man bruka dagarna väl: tidigt oppe, sent i säng, likaså under "skyran", skörden av säden, som inträffade efter slåttertiden. Att gå 16 timmar i selen varenda söckendag kostade på, men så var man då inte vidare "fortfarna", d.v.s. takten var inte vidare hög, vilket man ju inte kan förvåna sej över. Även fram på 90-talet hade man långa arbetsdagar, men dock inte så långa som ett kvartssekel tidigare. Man hade ännu rätt gott om arbetskraft både egen samt lejd, men framåt på det nya seklet började den sina till följd av emigration och farande till andra landskap och städerna, som förut något berörts. Och det började bli höjda löner, så att bönderna inte ansåg sej ha råd att ha vare sej tjänare eller daglönare utan körde med eget folk samt kanske något lejt dagsverke i slätter och skördearbete i övrigt. Och fram på 30-talet hade man även i denna avlägsna ort börjat inköpa jordbruksmaskiner, slättermaskiner med avläggare, som kunde användas både vid slätter och sädesskörd, hästräfsor samt såningsmaskiner, motortröskor med ång- eller oljedrift, senare efter elektrifieringen omkring 1933 elmotorer. Och sen dess har ett flertal andra

58.

kommit till, så att även dessa småhemman är rikligt utrustade och kan skötas mestadels av gårdsägaren ensam, kanske någon lejd, om det går att uppdriva en sådan, någon enstaka dag då och då under slätter, skörd och tröskning.

Så har det alltså gått för våra byar inom Kåraböket, och utvecklingen är i det stora hela likartad för hela socknen och närgränsande områden i såväl Småland som Norra Blekinge. Folkminskningen är sådan i min skolrote, att där omkring 1915 fanns sammanlagt omkring 90 barn i skolåldern plus ett tjogtal, som bevistade fortsättningsskolan eller inalles över 100, nu under 1964 är mindre än femtedelen om man räknar låg, mellan- och högstadierna sammanlagt. Detta började redan i slutet av min lärartid att skönjas, så att när jag pensionerades 1954 drogs såväl folk- som småskolan in och dessa barns undervisning skedde vid central-skolan i Vissefjärda och transporterades dit med skolbussar. Bygden avfolkas, mest är det nu folkpensionärer på gårdarna och gammelpojkar och dito flickor, och driften är nerlagd på flera hemman och ägarna antingen nu är fabriksarbetare hemmakring eller flyttat längre bort av samma orsak. Sådan är situationen i dag, och den är mycket beklaglig.

59.

För omkring hundra år sedan var familjelivet patriarkaliskt så till vida, att ungdomarna var pliktiga att lyda husfadern, och om barnen och ungdomarna satte sej på tvären, blev det hårdhänt aga, även om de hade "gått fram". Det var inte rådligt att säga du till far och mor eller till främmande vuxna, utan det skulle vara Ni eller det ännu mera högtidliga I. Jag och mina syskon skulle inte ha kommit oss för att säga du till far eller mor eller några andra käringar eller gubbar, men det har nu gått så långt, att barnen titulerar alla med du, även lärare och lärarinnor, åtminstone i småklasserna. Och detta är ju inget större problem, om nu inte disciplinen blir lidande därpå.

När det gällde ungdomarna ^{s.k.} uteliv var det inte vanligt att de gick eller for någonstans utan att be om lov samt säga hur länge bortovaron räckte. Det fanns ju undantag, som bara bekräftade regeln. Uppluckringen har skett småningom och även tonåriga i lägre åldrar behöver inte be om lov eller avge rapport efteråt vid besök på fester och annat utspring.

I början på 1900-talet hade vi här i närheten av våra byar inom Kåraböket att per cykel fara till olika dansbanor: I Visseljärda och 60.

Call

Längasjö fanns redan i slutet av 1800-talet banor, som användes bara en eller ett par gånger om året, nämligen skytteföreningarnas, där man hade skyttefester och som drog mycket folk, både ungdomar och barn och vuxna. Här gick det hyggligt till, men på en senare tillkommen bana i Bokhultet långt från bebyggelse var det rena buslivet med superi, slagsmål och lössläppthet i sex-avseende. Åtminstone påstod man så från olika håll. I Vissefjärda samhälle fick man dansbana samt senare ordenshus med danslokal, och i Emmaboda hade man före sekelskiftet en danspaviljong, som på sommaren var en öppen dansbana men på vintern kunde inbyggas med fönster. Denna paviljong tjänstgjorde även en tid som Folkets hus.

Under första världskrigets år med stark ransonering av brännvin, blev det god avsättning för "pund" vid dansbanorna av individer som sysslade med lönnbränning samt sålde sin tillverkning till höga pris. Dessa marodörer blev upptäckta samt vederbörligen straffade. Det var mest unga pojkar som skaffade sej festhumör på detta sätt samt ställde till med slagsmål och oro bland de ordentliga festbesökarna. Det var särskilt ett gäng av ynglingar, som kallades Karamåla-ligan, som polisen fick mycket besvär med, då det var danskvällar i Vissefjärda samhälle 61.

och i Bygdegården i Bromboda. I början av 1920-talet kom så dansbanan i min födelseby till genom JUF-avdelningens försorg, och där hölls flera fester under några års tid på somrarna. När denna bana revs flyttades den till JUF-lokalen i Pellamåla, där den monterades på tomten för ute-fester. Även här var det rätt bråkigt ibland, säjes det, då där samlades publik från många socknar omkring och med den avsikten att leva bus. Visserligen hade man ordningsvakter, men en hel del fiffens bedrevs utanför festplatsen, där man inte kunde utöva kontroll.

Bilarna blev transportmedlet mest på 30-talet, och då kunde även en liten festort få besök från samhällena runt omkring. Animositeten mellan bondeungdomarna och arbetareungdomar m.fl från samhällena kunde ofta ta sej uttryck i gruff från båda sidorna, men några egentliga bloddrypande slagsmål var det aldrig fråga om. De som körde bilarna var i allmänhet nyktra medan de övriga gossarna i bilen var mer eller mindre upplivade av sprit. Sedan byttes man vid att köra var sin gång med chauffören helnykter för att inte riskera efterräkningar för rattfylleri. Och detta sätt att alternera förekommer säkerligen än i dag.

När danserna var slut var det många ynglingar som följde flickan
62.

hem, antingen de cyklade eller åkte bil samt stannade hos henne inomhus till solen gick upp. Pojken hade varit danskavaljer, bjudit en del under festen, och nu skulle han som kompensation få sej en herdestund som ersättning in natura. Sådan kompensation för utlägg var i senare tider mycket vanligt, även om flickan i fråga och ynglingen bara hade träffats en enda gång. Och sådant förekom inte med alla flickor, de flesta höll på sej, det är bevisat, men tendensen var dock ganska tydlig, ett bevis på moralens uppluckring.

Ungdomens läsvanor frågas det även om. Senare hälften av 1800-talet hade man visserligen tidningar men långt ifrån i alla hem. Det tog åtskilliga decennier, innan en tidning fanns i varje familj, mest då en billig ortstidning, såsom för vår ort i västra delen av Vissefjärda Smålandspostens Veckoblad, samt dessutom i somliga hem Aftonbladets halvveckoupplaga med Brokiga Blad.

Så lånade man böcker i sockenbiblioteket, en del böcker köptes på bokauktioner. Senare tillkom JUF:s bibliotek, vilket ännu fungerar. Så att ungdomen har god tillgång på litteratur, om de vill läsa, inte bara klassisk utan av nyaste författarna. Så på den fronten är allt väl.
63.

För mej personligen, som levat de flesta åren i min födelsebygd och haft min verksamhet förlagd till hembygdens skola, framstår utvecklingen hos bygdens ungdom som en förbättring, från 1800-talets mitt och till nu. Ungdomen har erhållit mera bildning, det är mer plit på den nu än förr, de är öppnare och den forna tidens försagdhet och blyghet är borta. Och spritbruket är om inte helt försvunnet så i alla fall mycket mindre framträdande. Man skäms för att vara berusad i sällskap, om man undantar enstaka individer, som trotsar folks domar.

Om man ska göra ännu någon jämförelse, så torde allt yngre åldrar börja uteliv och detta innan konfirmationen, som förr utgjorde gränsen mellan barndom och ungdom.

Inom min egen skolrote har ungdomarna av båda könen visat mycken studihåg och vilja att genom att bevista olika skolor skaffa sej kunskaper för att sedan erhålla goda platser. Jag får då säga, att inom vår socken har ingen bygd som Kåraböket utmärkt sej i det avseendet, både genom att skaffa sej kompetens som små- och folkskollärare, som också att genomgå realskolor samt gymnasier. Detta har varit fallet ända sedan 1870-talet och fram till nuvarande tid. Det omdömet gäller långt 64.

innan myndigheterna började ge ungdomen hjälp för studier, med stipendier och lån, fria resor osv. Även i slutet av förra seklet var studiehången livligt förekommande, när ungdomarna själv fick betala kostnaderna eller föräldrarna göra stora ekonomiska uppoffringar för sina studiebegåvade barn. Inte mer än en kunde stanna kvar och bli ägare av hemgården, de övriga måste slå sej på andra banor. Numera är det omöjligt för en pojke att överta fädernegården, om det är många syskon, enär han inte annat än i undantagsfall kan uppbringa det ^{nödvändiga} kapitalet för köp av gården samt uppsättning av djur och andra inventarier, kanske också till att modernisera bostad och uthusbyggnader. Sådan är alltså situationen av i dag. och delvis ^{det} är detta förhållande som gör, att gårdarna läggs öde och senare kanske säljes för att bilda större brukningsenheter.

Jag tror inte att man behöver misströsta om våra småländska ungdomar. I alla tider - som jag här delvis berättat om - har ungdomen velat leka och roa sej, och inget ont i det, om ^{det} ~~et~~ inte ^{går} ~~är~~ till överdrift. De unga sprakfålarerna har snart stadgat sej och blivit driftiga bönder och goda arbetare eller män i staten, som med lust och energi ägnat sej 65. åt sitt levnadskall.-